

Олійник В.А.

здобувач Київського національного
університету культури і мистецтв

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНИКА-ІЛЮСТРАТОРА НА ОФОРМЛЕННЯ ДИТЯЧОЇ КНИГИ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ КОСТЯ ЛАВРА)

Анотація. Стаття присвячена відомому українському художнику-ілюстратору дитячої книги Костеві Лавру і містить аналіз його творчості у контексті сучасної української книжкової графіки в області видань для дітей.

Ключові слова: ілюстрація, художник, дитяча книга, мистецтво, стиль, книжкова графіка.

Аннотация. Олейник В.А. Современный взгляд украинского художника-иллюстратора на оформление детской книги (на примере творчества Константина Лавра). Статья посвящена известному украинскому художнику-иллюстратору детской книги Константину Лавру и содержит анализ его творчества в контексте современной украинской книжной графики в области изданий для детей.

Ключевые слова: иллюстрация, художник, детская книга, искусство, стиль, книжная графика.

Abstract. Oliyuk V. The modern view of Ukrainian artist-illustrator for the issue of children's books (for example, the creation of Constantine Lavro). This article about famous Ukrainian artist and illustrator of children's books by Constantine Lavro and provides an analysis of his work, as well as in general the modern Ukrainian book illustrations in books for children.

Keywords: illustration, artist, children's book, art, style, book graphics.

Постановка проблеми. Художнє оформлення книги – дуже велика відповідальність, тому що не лише репрезентує майстерність художника, а й певним чином торкається творчості письменника і, завдяки великій кількості мистецьких засобів, впливає на читача, формуючи його естетичний смак. Крім того, фінансовий прибуток видавництва-замовника напряму залежить від презентабельності зовнішнього вигляду книги, що також є одним з головних завдань художника-графіка. Якщо ж говорити про дитячу книжку, то тут ілюстрація взагалі відіграє роль, важливішу за текст, адже саме малюнок – перепустка на територію перших пригод та фантазій дитини. Тому, з огляду на дефіцит якісної дитячої книги на сучасному вітчизняному ринку, буде доречним і актуальним розглянути докладніше у нашій статті основні мотиви і можливості сучасного оформлення літератури для дітей на конкретному прикладі творчості відомого ілюстратора, головного художника одного з найкращих українських дитячих видавництв «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» Костя Лавра.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Останнім часом творчість Костя Тихоновича Лавра зацікавлює суспільство все більше. Про це свідчать численні замовлення, що надходять від закордонних видавців – шанувальників таланту українського митця, публікації Л. Брюховецької, І. Ворони, В. Клименко, І. Малковича, Н. Пелих та ін. авторів, присвячені діяльності талановитого художника, роботи якого приваблюють непідробною щирістю і яскравим колоритом, і, як підсумок певного творчого етапу, - звання Лауреата Національної Премії України ім. Т.Г. Шевченка, отримане минулого року за вагомий внесок у розвиток вітчизняного художнього мистецтва. Але з позиції мистецького дослідження творчість К. Лавра ще не розглядалася.

Проте, проблеми створення дитячої книги в цілому хвилюють багатьох дослідників, зокрема цій темі присвятили свої роботи Л.С. Кудрявцева, Ю.А. Молок, Е.З. Ганкіна, М.М. Таранов, О.О. Авраменко, М. Подольнюк, Є. Ткаченко, І. Бутилюк, А. Гончарова та ін.

Мета нашого дослідження безпосередньо орієнтована на виявлення особистих стилістичних ознак творчості Костя Лавра, його вдалих ідей у сфері оформлення дитячої книжки, які без зайвих перебільшень можуть називатися прогресивними у мистецтві ілюстрування, і тому повинні служити як приклад корисного досвіду у діяльності інших графіків. Таким чином серед основних завдань слід виділити вивчення і аналіз конкретних робіт художника, упорядкування відзначених графічних і психологічних особливостей, визначення творчої позиції майстра і складення її загальної характеристики.

Результати дослідження. Погляд на ілюстровану книгу для дітей як на своєрідний художній комплекс, мініатюрний, але насичений зовсім не малим, а швидше навпаки — великим ідейно-образним вмістом і пластичною напругою, міцно затвердився в розумах її творців — літераторів і художників, видавців і поліграфістів. Як одне з наймасовіших і мобільніших джерел пізнавальної і естетичної інформації, що лег-

Надійшла до редакції 18.10.2011

ко долає кордони держав і політичних систем, дитяча художня книга, а головне, оригінальна ілюстрація виявилися не лише традиційним предметом культурного і торговельного обміну, вони зайняли чільне місце на великих міжнародних художніх виставках, стали важливим показником культурного потенціалу націй.

Звільнення літератури від ідеологічного диктату і прихід на зміну йому диктату ринку помітно прорідив «дитячі» полиці в книгарнях. Відпало замовлення — і утворилася порожнеча. Адже писати для дітей виявилось в багатьох сенсах складніше, ніж для дорослих, — це мало збігалось з психологією письменників, зосереджених на власних рефлексіях або бажанні негайно заробити своїм пером. Тим більше, що сучасним дітям, затиснутим між телевізором і комп'ютером, задля збільшення читацької активності потрібен неабиякий цікавий продукт, здатний дійсно захопити уваження, що, до речі, яскраво доводить періодична поява читацьких феноменів на кшталт «Гаррі Поттера» і свідчить: діти готові читати — тільки дайте їм таку можливість. Читання не перестане бути актуальним для дітей, доки людина користується словом, адже є основним «паливом» для дитячої фантазії.

Те, що на українському ринку останні кілька років стала з'являтися пристойна — як за формою, так і за змістом — дитяча книжка, свідчить про дорослішання. Дорослішання автора, який зумів побачити в літературі дещо більше, ніж просто самоствердження; видавця, який шукає баланс між якістю і прибутком; батьків, які вибирають дитині книжку, принаймні так само старанно, як і йогурт. Дорослішання суспільства.

Аналізуючи трансформації візуальної культури початку ХХІ ст., пов'язані з так званою революцією читання, молодий дослідник М. Подолянук у своїй роботі звертає увагу на вплив цих трансформацій на специфічну галузь мистецтва — книжну ілюстрацію [10]. Автор знаходить сучасне перетворення книг у значно конкретніший, порівняно з минулим, візуалізацій, пояснюючи таку тенденцію прагненням сучасних художників-графіків дати можливість читачам якнайшвидше усвідомити зміст книги за допомогою ілюстрації. Зростає роль візуального, що провокує розуміння і — як наслідок — мислення. У ході власних роздумів М. Подолянук іде ще далі, підсумовуючи вищезазначене: книга під впливом влади візуального переходить з галузі літератури до галузі аксесуарів, у простір середовища (колишній інженер душ — письменник — тепер той, хто робить комфортним життя — дизайнер).

І все-таки, як слушно зауважує у своїй роботі молодша дослідниця А. Гончарова [4], художня дитяча книга — мистецтво особливого гатунку. Його створюють люди незвичайного складу. Вони щасливо сполучають в собі високий професіоналізм і по-дитячому незамутнений погляд на світ, цивільну відповідальність вихователя моральності, художнього смаку і вміння в зрілі роки зберегти в своїй душі відчуття дитинства, ті специфічні якості особи і таланту, які дозволяють, коли це потрібно, легко, без помилкової солодкуватості, перетілюватися в дитину.

Самі по собі малюнки у дитячій літературі, залежно від її змісту, можуть бути різні: веселі чи сумні, гамірні чи тихі. І виконані бувають у реалістичній чи довільній, умовній манері. І якщо малюнки талановито, якісно зроблені, вони, як і книги, мають свою біографію.

Саме так можна охарактеризувати творчий доробок нашого співбесідника Костя Лавра (див. фото 1) — визначного майстра сучасної української дитячої книги. Поєднавши засадничі постулати українського авангарду 20-х років з найтипівішими рисами українського народного малярства, він витворив свій — неповторний, яскравий і, водночас, глибоко національний — стиль.

«В його ілюстраціях ніби відсутнє поняття часу: вони позачасові, бо відтворюють не сучасність і не давнину — з них немов струмує вічний праукраїнський рай. Вірю, що його знаменитий зайчик, з якого аж виливається ніжність, та котик, що промениться уродженим лукавством і симпатичною нахабністю, перетривають не одне покоління. І здається, що саме про цих Лаврових зайчика та котика століттями співали українським дітям...» — говорить про творчість головного художника свого видавництва Іван Малкович [6, с. 28].

Видання, ілюстровані рукою відомого сучасного художника-графіка Костянтина Тихоновича Лавра, є майже у кожній бібліотеці нашої країни. «Почерк» цього майстра легко впізнати: його малюнки привертають увагу своєю щирістю, ошатністю, ніжним буянням дзвінких кольорів, добротою та ласкою. Ілюстратор намагається допомогти читачеві заглибитися у зміст твору, деталізуючи майже кожен епізод тексту, залишаючи у малюнках багато «зачіпок» для пам'яті. Графіка Лавра майстерно відтворює дух українського наївного мистецтва: бурхливу «казковість» його фантазії та доброзичливість іронії. Тому у оформленні ним книжки заохочуються з першого погляду не тільки діти, але й дорослі.

Перш ніж намалювати на папері, художник кожен сантиметр майбутньої ілюстрації вираховує у голові з математичною точністю. Його ілюстрації ніби запрошують до гри, що стає можливим завдяки майстерному підходу художника до своєї справи, адже Лавро відображає не лише сцени сюжету, а і почуття героїв, їхні переживання, думки, емоції, тобто вимальовує характери і психологічний стан діючих осіб. Саме тут і криється, за словами самого Костя Тихоновича, головний секрет творчості успішного ілюстратора дитячих книжок. Адже ніколи мальований казковий персонаж, якого автор-художник «забув» наділити характером, не зможе стати другом юному читачеві і залишиться тільки бездушною нецікавою картинкою.

Костянтин Тихонович Лавро народився 11 березня 1961 року у місті Новоукраїнка Кіровоградської області. Закінчивши у 1979 році Республіканську середню художню школу ім. Т.Г. Шевченка, став студентом факультету графіки Українського поліграфічного інституту, де завершив навчання у 1988 році. Фахову діяльність розпочав у тому ж році з відомого журналу для дітей «Барвінок», в якому працював художнім редактором, перед тим спробувавши себе у монументальній живопису.

тальному живописі (розписував у казковому стилі дитячий ляльковий театр у Києві та дитяче кафе біля нього). Далі – робота у журналі «Соняшник», у видавництвах «Дніпро» та «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», де художник плідно працює до сьогодні.

Як ми дізналися безпосередньо від самого Костя Тихоновича, специфіка роботи у видавництві полягає у тому, що далеко не завжди є свобода творчого вибору – наприклад, твору, який би хотілося проілюструвати. Найчастіше випадає працювати на замовлення, яке в основному залежить від думки головного видавця, керівника, хоча, зазвичай, ідеї Костянтина Тихоновича також не залишаються без уваги. Наш співбесідник також зауважив, що зараз майже не видаються твори сучасних авторів, адже вибір нової літератури для дітей досить убогий. Отже, доводиться раз по раз звертатися до класики. Тут, на думку художника, є свої переваги – ілюстрації до класичних творів не потребують «часової адаптації», радикального сучасного переосмислення, тому що можуть втратити найцінніший свій скарб – дух старої народної казки, який несе в собі історичну пам'ять українського народу.

Творчий смак і вподобання К. Лавра найближчі до ілюстрування саме таких дитячих творів, де цілком органічно разом із сюжетом казки можна відобразити незламну віру наших пращурів у добро, коштовні перла народної педагогіки, неповторність української вдачі. При цьому художник зовсім не ставить собі такої мети – усе відбувається за законами гармонійного творчого процесу. Кость Тихонович також із задоволенням працює з дитячими віршами, які, за його твердженням, потрібно не ілюструвати, а тільки супроводжувати малюнками, йдучи паралельно з текстом.

Взагалі зараз ілюстрації дитячих книжок різняться між собою не тільки художніми техніками та прийомами, а також специфічними художніми манерами художників-ілюстраторів, застосуванням ними художніх інструментів та матеріалів. Тому зрозуміло, що дитячі ілюстрації, навіть призначені для одного і того самого віку дітей, можуть дуже сильно відрізнятися між собою. В залежності від смаків і стилю виконання художника в ілюструванні дитячої книжки можуть брати участь: класичні графічні техніки друку, різноманітні техніки рисунку та станкової графіки, аплікації з витинанками, паперова пластика, різноманітні колажі, художня фотографія, комп'ютерні графічні програми і ще дуже багато чого цікавого.

Яскраві роботи К.Лавра, серед яких ілюстрації до Дитячої Євангелії (1993), відомого твору М. Вінграновського «Козак Петро Мамарига» (2001), українських народних казок «Котик та півник» (1993), «Пан Коцький» (1997, 2000) (див. фото 2), «Курочка ряба» (2000), поетичної збірки «Улюблені вірші» (1994), містичної комедії М. Гоголя «Ніч перед Різдом» (2003) та інших книжок, якнайкраще презентують свого автора. Виконані у порівняно простій техніці вручну, вони об'єднані єдиним стилем, що, на нашу думку, підпорядкований певним правилам. Спробуємо подати деякий аналіз досліджених ілюстрацій і назовемо їх основні характерні риси, щоб визначити особливості манери виконання саме цього художника:

по-перше, читача відразу зацікавлює різнобарвність і м'якість кольорів ілюстрацій;
по-друге, наявний ефект об'ємності, який робить малюнок привабливішим;
по-третє, цілісність і завершеність сюжету, що досягається завдяки ретельно продуманому зображенню;
по-четверте, треба відзначити майстерне створення загального традиційно-народного колориту ілюстрації, на що вказують певні фонові деталі (наприклад, ікона на стіні, церковні куполи за вікном, спечений хліб на полиці, присутність «у кадрі» домашніх тварин і сам їхній вигляд, який доповнює сюжет), надаючи малюнку неповторного домашнього затишку;
по-п'яте, яскрава характерність зображених героїв, відсутність будь-якої агресії;
і нарешті, по-шосте, присутність народного гумору, який здатен через книжку зарядити позитивом і добром.

Сам Кость Тихонович називає три найголовніших постулати своєї творчості, на які звик спиратися:

1. з особливою ретельністю продуманий характер героїв;
2. дотримання грамотної подачі (на першому місці – фахові знання);
3. створення нейтральних речей, без будь-яких натяків на штучну націоналізацію, політичну забарвленість тощо, адже найкраща книжка – універсальна, що у будь-якій країні матиме великий попит і буде вважатися класною (прим. автора: хоча в реальності виходять прекрасні дитячі книжки, оздоблені у неперевершеному народно-українському стилі з яскравим гумором, помітним у кожній деталі ілюстрації!)

Висновки. Сьогодні в українській дитячій ілюстрації можна спостерігати переважно класичні графічні техніки виконання в поєднанні з комп'ютерною графікою, часом трапляються ілюстрації, виконані аквареллю, темперою, іншими художніми матеріалами. Ну а використання якихось оригінальних, можливо навіть нетрадиційних, свіженьких технік та художніх прийомів — наразі явище рідкісне.

Якщо сучасний ілюстратор хоче ілюструвати книги, він повинен позбутися сильного бажання імітувати знайомі характери і створити свою власну атмосферу, свій пізнаваний образ. При цьому, хоч-не-хоч, але необхідно враховувати думку видавництва, – бо саме воно відповідає за комерційний успіх книги, краще орієнтується у вподобаннях батьків, які будуть купувати книгу і, нарешті, дитини, котра буде її читати.

Більшість видавництв вітають ілюстрацію, виконану в сучасному дусі, тому що вона більш вигідна в комерційному відношенні, і відмовляються від класичної техніки, вважаючи її застарілою. Зрозуміло, дух часу постійно потребує чогось нового, незвичного, оригінального і “сучасного” в усіх відношеннях. Під поняттям “сучасний” розуміється не дещо абстрактне, а дещо сміливе, оригінальне, можливо надмірне, перебільшене, що відтворює речі під новим кутом зору, новим, сучасним способом.

Але, на жаль, буває, що в гонитві за сучасним баченням, видавництва випускають у світ продукт сумнівної якості. І тут є кілька причин. Одна з них, як наголошує Кость Тихонович, – у низькому рівні мистецької освіти видавців. Бо ж посередньому або

*Ілюстрація до української народної казки
«Пан Коцький». Акварель, гуаш*

поганому художнику завжди легко сховати брак таланту під вишуканою мазаниною сумнівного смаку і якості та пропонувати ці «проби пензля» як творчість в стилі модерн, а недалекий видавець цього не помічає і сприймає як новий оригінальний продукт. У такій ситуації дуже доречним було б проведення різних спецсемініварів для всіх, хто займається справою книговидавництва, з метою надання фахової допомоги.

На думку К.Лавра, серед сучасних художників-ілюстраторів в Україні найяскравіше виділяється Олег Петренко-Заневський, який працює у власному видавництві «Сімавідає» і робить дійсно якісну книжку. Крім нього можна назвати більш досвідчених художників, які, без сумніву, є метрами у своїй справі: С. Якутович, Ф. Гуменюк (ранні роботи), М. Стороженко, В. Єрко. Це свідчить про те, що зараз у нашій країні хороший фахівець у галузі ілюстрування книги – рідкість, а отже – велика цінність для соціуму.

Роботи Костя Тихоновича Лавра піару не потребують, адже мають багато щирих шанувальників. Сьогодні художник активно працює як ілюстратор дитячих книжок, успішно бере участь в українських та міжнародних конкурсах: наприкінці дев'яностих став одним із переможців найпрестижнішої виставки дитячої книжки та ілюстрації в Болоньї (Італія), де увійшов до десятки кращих художників; на аналогічній виставці в Ірані також був відзначений серед інших майстрів-графіків, після чого творчістю талановитого українського митця зацікавилися видавництва Америки, Франції, Швейцарії, Японії та Норвегії і придбали права на його книги. Тривалий час Кость Лавро успішно співпрацює з найпопулярнішим французьким дитячим журналом «*Conte d'Ari*». А попереду – не менш насичене і цікаве творче життя.

Література:

1. Бутилюк І. Ілюстрація дитячої книги 1980-2000 рр. на прикладі київських видавництв / І. Бутилюк. – Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр». – К.: КНУКіМ, 2010. – 139 с.
2. Ворона І. Українська дитяча ілюстрація повинна бути оригінальна / І. Ворона // Книжковий клуб. – 1999. - № 21-22. – С. 18-20.
3. Герчук Ю.Я. Художественный мир книги / Ю.Я. Герчук. – М.: Книга, 1989. – 239 с.
4. Гончарова А. Проблема просторово-образного рішення в дитячій книжці останнього десятиліття ХХ ст. на прикладі видавництва «Грані-Т» / А. Гончарова. – Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр». – К.: КНУКіМ, – К., 2011. – 104 с.
5. Клименко В. Пан ілюстратор / В. Клименко // Україна молода. – 2002. – 7 лют. – С. 12.
6. Малкович І. І сказав Іван: «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» / І.Малкович // Українська культура. – 1997. – С. 28-29.
7. Московченко А. Мистецтво книги в Україні та Європі ХХ ст./ А. Московченко. – Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр». – К.: КНУКіМ, – К., 2010. – 125 с.
8. На веселковому острові Костянтина Лавра / упоряд. Н.О. Гажаман. – К., 2002. – 20 с.
9. Пелих Н. «Козак» Кость Лавро малює героїв народних казок... / Н. Пелих // Хрещатик. – 2002. – 22 лют. – С. 12.
10. Подолянюк М. Сучасна книжна ілюстрація. Проблеми форми і актуальності / М. Подолянюк. – Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр». – К.: КНУКіМ, – К., 2011. – 58 с.
11. Шпаков А.П. Художник і книга. Українська радянська книжкова графіка. Шляхи становлення і розвитку / А.П. Шпаков. – К.: Мистецтво, 1973. – 256 с.